

Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας
στὴν ὑμνογραφία τῶν ἑορτῶν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ
Ὁρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση
σὲ ἀντιπαράβολή μὲ τὴν δυτικὴν θεολογία

ΠΡΩΤ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΧΑΤΖΗΓΡΗΓΟΡΙΟΥ*

Στὸν ἐτήσιο ἑορτολογικὸ κύκλον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περιλαμβάνονται τέσσερις ἑορτὲς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, οἱ ὁποῖες θεωροῦνται Δεσποτικῆς. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ παλαιότερη καὶ ἐπισημότερη εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τὴν 14^η Σεπτεμβρίου, ἡ ὁποία συνδυάζει δύο κορυφαῖα γεγονότα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· πρῶτον, τὴν εὑρεση τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὕψωση καὶ προβολή του ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Μακαρίου στὶς 14 Σεπτεμβρίου 335 πρὸς εὐλογία καὶ ἁγιασμό τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον, τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρπαγέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν Σταυροῦ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ ὕψωση αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου στὶς 14 Σεπτεμβρίου 630¹.

Ἐτέρα ἑορτὴ ἀποτελεῖ ἡ ἀνάμνησις τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπιτελουμένη τὴν 6^η Μαρτίου. Ἡ συγκεκριμένη ἑορτὴ τὸ πιθανότερον μετατέθηκε τὴν Γ' Κυριακῇ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ συστάθηκε ἔκτοτε ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως².

Ἀκόμη, ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ ἐπιτελεῖται τὴν 7^η Μαΐου, κατὰ τὴν ὁποία «ἑορτάζομεν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

* Ὁ π. Στυλιανὸς Χατζηγηγορίου εἶναι Θεολόγος καὶ Δρ. Φιλολογίας.

1. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ (Πρωτοπρ.), *Οἱ ἑορτὲς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, ἐν: *Τὸ Χριστιανικὸν ἑορτολόγιον, Πρακτικὰ Ἡ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων*, ἐκδ. Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Βόλος 2006, σ. 194.

2. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Λειτουργικὴ Α'*, *Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονικὴ 1995, σσ. 123-124.

ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως, υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Κυροῖλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐν ἔτει τμς' (346)»³.

Ἐπίσης, ὡς ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ καθιερώθηκε τὴν 1^η Αὐγούστου ἢ Πρόοδος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, δηλαδή ἡ περιφορὰ αὐτοῦ σὲ διαφόρους ναοὺς στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὴν 1 ὡς τὶς 13 Αὐγούστου, γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἐπιδημιῶν ἀσθενειῶν⁴.

Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, κάθε πράξη καὶ θαυματουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι μέγιστη, θεία καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ τὸ θαυμαστότερο ὅλων εἶναι ὁ Τίμιος Σταυρὸς του. Διότι μόνο μὲ τὸν Σταυρὸ καταργήθηκε ὁ θάνατος, λύθηκε ἡ ἁμαρτία τοῦ προπάτορος, λαφυραγωγήθηκε ὁ ἄδης, δωρήθηκε ἡ ἀνάσταση, δόθηκε σ' ἐμᾶς ἡ δύναμη νὰ περιφρονοῦμε τὰ παρόντα καὶ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο, κατορθώθηκε ἡ ἐπάνοδος στὴν ἀρχαία μακαριότητα, ἀνοίχθηκαν οἱ πύλες τοῦ παραδείσου, ἐκάθισε ἡ φύση μας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, γίναμε τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι⁵. Διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, λοιπόν, διενεργήθηκε καὶ διενεργεῖται τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας μας. Γι' αὐτὸ καὶ δικαιολογημένα ὁ ἱερός ὑμνωδὸς καλεῖ τὴν ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ πάντα τὰ ἔθνη νὰ προστρέξουν, γιὰ νὰ ἀντικρύσουν καὶ νὰ δοξάζουν στοὺς αἰῶνες τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ: «*Ἰδέτωσαν ἔθνη πάντα τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δοξάζοντα εἰς τοὺς αἰῶνας*»⁶. Τοὺς καλεῖ δηλαδή νὰ δοῦν

3. ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΛΑΓΓΗ (Ἐπισκ.), *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. Ε', Ἀθήναι 1994, σ. 159.

4. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ (Πρωτοπρ.), *Λειτουργικὴ - Τελετουργικὴ*, ἐκδ. Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 65.

5. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 4,11 [*Patristische Texte und Studien* 12], 187, 21-29 (*Die Schriften des Johannes von Damascus* II): «*Πᾶσα μὲν οὖν πράξις καὶ θαυματουργία Χριστοῦ μεγίστη καὶ θεία καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἁμαρτία λέλνται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίγησαν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατώρθωται*».

6. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ η', τροπ. β'. Σημειωτέον ὅτι οἱ ὕμνοι, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουμε στὴν παρούσα μελέτη, εἶναι αὐτοὶ ποὺ συμπεριλαμβάνονται στὸ ἐν χρήσει Τριῶδιο τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀθήνα 1993) καὶ στὰ ἐν χρήσει Μηναιᾶ Σεπτεμβρίου, Μαΐου καὶ Αὐγούστου τῶν αὐτῶν ἐκδόσεων (Ἀθήνα 2002). Ἐπίσης, κατὰ τὴν παράθεση τοῦ κειμένου τῶν ὕμνων ἀκολουθεῖται ἡ γραμματικὴ στίξις.

τὸν Σταυρὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ ὑψωθέντα καὶ συνανηψώσαντα τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων⁷.

Δὲν εἶναι διόλου τυχαῖο ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ Σταυροῦ, πού εἶναι κοινὸ γιὰ τὶς ἑορτὲς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, τῆς Ὑψώσεως καὶ τῆς Προόδου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀρχεται ὡς ἐξῆς: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου». Ἡ φράση εἰλημμένη ἀπὸ τὸν 27^ο Ψαλμὸ⁸ τοῦ Δαβὶδ ἀποδίδει ἀπόλυτα τὶς συνέπειες τοῦ μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ. Μὲ τὴν πρώτη κίολας λέξι *σῶσον*, ὅπως ἐπίσης καὶ μὲ τὴν λέξι *εὐλόγησον*, διαμηνύει ὁ ὕμνωδὸς τὸν σκοπὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, ἡ ἰκάνωσή του νὰ λάβει καὶ πάλι τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καταστή κοινωνὸς τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ὅσοι πιστεύουν στὸν σταυρωθέντα καὶ ἀναστάντα Χριστὸ καὶ βεβαίως συμπάσχουν γιὰ νὰ συνδοξασθοῦν μαζί του, ἀποτελοῦν τὸν λαὸ του καὶ τὴν κληρονομία του· γίνονται τέκνα καὶ κληρονόμοι Θεοῦ κατὰ τὸ παύλειον, «εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ, εἴπερ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν»⁹.

Τὴν Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὕμνωδὸς τὴν ἀποκαλεῖ *αἰώνια δικαιοσύνη*¹⁰. Ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ πού πραγματώνεται διὰ τοῦ Σταυροῦ, δὲν ἔχει προσωρινὸ χαρακτῆρα, ἀλλὰ ἐκτείνεται στὴν αἰωνιότητα. Σύμφωνα μὲ τὴν Ὁρθόδοξη πατερικὴ παράδοση ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν τοποθετεῖται στὸ πλαίσιο τῆς κτιστῆς πραγματικότητας κατανοουμένη μὲ τὶς ἀρχὲς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιοῶν σχέσεων, οὔτε φυσικὰ ταυτίζεται μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὑποστηρίζουν δυτικοὶ θεολόγοι¹¹. Ἀντίθετα, ἀποτελεῖ

7. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ἑορτοδρόμιον, ἧτοι Ἑρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν*, τόμ. Α', ἐκδ. Ὁρθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 120.

8. *Ψαλμ.* 27, 9.

9. *Ρωμ.* 8, 17.

10. Δοξαστικὸν τῶν ἑσπερίων ἐν τῷ Μ. Ἑσπερινῷ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

11. Ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης ἀναφέρει ὅτι «καίτοι ἡ δικαιοσύνη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνέργειαν, ὅμως διὰ τοῦτον δὲν ἀποκλείεται, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ τὸ ἀνήκον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος δύναται νὰ εἶνε ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας». Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, *Σύμμμα Θεολογική* (ἔξελληνισθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Καρμίρη), τόμος Α', Ἀθήνας 1940, σ. 335. Καὶ ὁ Ἄνσελμος Καντεμβουρίας δηλώνει ἀπερίφραστα ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἄλλες ἐνέργειές του, ταυτίζονται μὲ τὴν οὐσία του· ANSELMI, CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, *De divinitatis essentia Monologium*, PL 158, 165A: «Quoniam igitur de summa natura non proprie dicitur quia habet iustitiam, sed existit iustitia».

ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία βιώνεται μυστηριακῶς μέσα στήν Ἐκκλησία¹² καί ταυτίζεται μέ τήν φιλανθρωπία καί τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ¹³. Ὅμως σὲ ποιά συγκεκριμένα γεγονότα ἀναφέρεται ἡ θεία δικαιοσύνη σὲ σχέση πάντοτε μέ τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας; Τὴν ἀπάντηση δίνει ὁ ποιητὴς στὸ Δοξαστικὸ τῶν ἑσπεριῶν τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ:

«Δεῦτε ἅπαντα τὰ ἔθνη τὸ εὐλόγημένον ξύλον προσκυνήσωμεν, δι οὗ γέγονεν ἡ αἰώνιος δικαιοσύνη· τὸν προπάτορα Ἀδὰμ ὁ ἀπατήσας ἐν ξύλῳ τῷ Σταυρῷ δελεάζεται· καὶ πίπτει κατενεχθεὶς πτώμα ἐξαισίον ὁ τυραννίδι κρατήσας τοῦ βασιλείου πλάσματος. Αἷματι Θεοῦ ὁ ἰὸς τοῦ ὄφεως ἀποπλύνεται· καὶ κατάρα λέλυται καταδίκης δικαίας ἀδίκῳ δίκη τοῦ δικαίου κατακριθέντος· ξύλῳ γὰρ ἔδει τὸ ξύλον ἰάσασθαι καὶ πάθει τοῦ ἀπαθοῦς τὰ ἐν ξύλῳ λῦσαι πάθη τοῦ κατακρίτου. Ἀλλὰ δόξα, Χριστὲ Βασιλεῦ, τῇ περὶ ἡμᾶς σου φρικτῆ ὀικονομία, δι' ἧς ἔσωσας πάντας ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος».

Ὁ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος στήν προπρωτική του κατάσταση εἶναι τὸ βασιλεῖον πλάσμα τοῦ Θεοῦ ποὺ ἄρχει ὅλων τῶν κτισμάτων μέσα στὸν παράδεισο. Ὅμως πίπτει κινούμενος ὀρηκτικὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ κεῖται πτώμα ἐξαισίον, ὑποδουλωμένος τυραννίδι τοῦ διαβόλου. Ἐνδίδει στήν πειρασμικὴ προσβολὴ τοῦ σατανᾶ γιὰ ἄμεση ἰσοθεία καὶ παρακούει στήν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ φάγει δηλαδή «ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν»¹⁴.

Ὁ Θεὸς ὄρισε τὴν παραπάνω ἐντολὴ στὸν ἄνθρωπο ὡς δοκιμὴ καὶ γύμνασμα τῆς βουλήσεώς του¹⁵, ὥστε πορευόμενος ὁ ἄνθρωπος μέ ὑπακοὴ τὸν δρόμο

12. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας*, PG 150, 456D-457A: «Τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῶ ἁγιασμῷ· τί ποιῶντας; (Δεῖ δὰρ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν). “Ὀλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην σου” δικαιοσύνην λέγοντες, τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς μυστηρίοις σοφίαν Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὡσπερ ὁ Παῦλος ἐξέλαβεν “Ὁὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ· δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς πιστεύοντας”».

13. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς*, PG 55, 448: «Δικαιοσύνη ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν λέγει, καὶ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἴδοι τις ἂν ἐπὶ τοῦ σημαινομένου τούτου τὴν δικαιοσύνην λαμβανομένην, καὶ μάλα εἰκότως· παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις τὸ δίκαιον ἀπεστέρηται τοῦ ἐλέους, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀναμέμικται τῷ δικαίῳ καὶ ἔλεος, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην φιλανθρωπίαν καλεῖσθαι».

14. Γέν. 2, 17.

15. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις 2*, 11 [PTS 12], 71, 14 - 72, 20 (*Die Schriften des Joh. II*): «Ἐν

πρὸς τὴν τελείωση νὰ γίνει κατὰ χάριν θεός. Ὅμως ἐπαναστατεῖ θέλοντας νὰ γίνει θεὸς δίχως τὴν κοινωνία μὲ τὸν Δημιουργό του. Ἔτσι αὐτονομεῖται ὑπαρξιακὰ καὶ γεύεται παράκαιρα τὸν καρπὸ τοῦ ξύλου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γευθεῖ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ καταλήξει στὸν θάνατο. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείσθηκε γι' αὐτὸν ἡ βρώση τοῦ ξύλου τῆς ἐριτίμου ζωῆς. Ὁ Θεὸς διόρισε τὰ Χερουβίμ καὶ τὴν φλογίνη ρομφαία νὰ φυλάττουν τὴν ὁδὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς¹⁶, «ἵνα μὴ ἔμβη ὁ Ἀδὰμ εἰς αὐτόν, καὶ φάγη ἀπὸ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ οὕτω μείνῃ ἀθάνατος, ἐν τῇ παραβάσει καὶ τῇ φθορᾷ εὐρισκόμενος, τὸ ὅποῖον ἦτον ἓνα κακὸν μέγιστον»¹⁷. Ἐχοντας αὐτὰ κατὰ νοῦν ὁ μελωδὸς σημειώνει χαρακτηριστικὰ: «Ἔλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοὴ καὶ ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς, τὸ μὴ εὐκαίρως μεταληφθέν· ἐν ἀσφαλείᾳ δὲ τῆς ἐριτίμου δὲ ἐντεῦθεν ζωῆς τὸ ξύλον εἶργετο»¹⁸.

Σὲ ἄλλο τροπάριο ὁ αὐτὸς ὑμνωδὸς ἀναφερόμενος στὶς συνέπειες τῆς πώσεως παρατηρεῖ μετ' ἐμφάσεως: «Ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς φθορᾷ παρώκησε· ῥίψιν γὰρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κατακριθεῖς, ὄλω τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν, Σταυροῦ τὸ ξύλον, κραζόμεν· Ὁ ὑπερύμνητος τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν Θεὸς εὐλογητὸς εἶ»¹⁹. Ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ γευσάμενος τὸν ἀπαγορευμένο καρπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως παροίκησε στὴν φθορὰ, ἐγένε δηλαδὴ φθαρτὸς καὶ θνητὸς· καταδικάσθηκε σὲ ἀτιμοτάτην ῥίψιν ζωῆς, στὴν πιὸ ἀτιμοτικὴ ἐξορία, ἐκβαλλόμενος ἀπὸ τὴν μακαρία ζωὴ τοῦ παραδείσου. Καὶ ἀφοῦ ἔπαθε ὅλα αὐτά, μετέδωκε στὴν συνέχεια, σὰν μιὰ λοιμικὴ νόσο, τὴν ἀρρώστια τῆς φθορᾶς καὶ τῆς θνητότητος σὲ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ γένος ποὺ καταδικάσθηκε διὰ τοῦ ξύλου στὴν φθορὰ, βρῆκε τὴν σωτηρία, τὸ

μέσῳ τούτου (τοῦ παραδείσου) ξύλον ζωῆς ὁ θεὸς ἐφύτευσε καὶ ξύλον τῆς γνώσεως. Τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως ἀπέπειράν τινα καὶ δοκιμὴν καὶ γυμνάσιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς. Διὸ καὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται, ἢ ὅτι δύναμιν ἐδίδου γνωστικὴν τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς οἰκείας φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις, ἔτι καὶ τὴν αἴσθησιν λιχνότεροις, ὡσπερ στερεὰ τροφὴ τοῖς ἔτι δεομένοις γάλακτος».

16. Γέν. 3, 24: «καὶ ἐξέβαλεν τὸν Ἀδὰμ καὶ κατόκησεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἔταξεν τὰ χερουβίμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς».

17. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, Ἐορτοδρόμον Α', σ. 106.

18. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. β'.

19. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. α'.

ξύλου τοῦ Σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνακλήθηκε στήν πρώτη ἐκείνη ἀφθαρσία καί ἀθανασία.

Στό παραπάνω τροπάριο ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἀκριβεία τοῦ μελωδοῦ στήν ἀπόδοση τῶν θεολογικῶν νοημάτων· χαρακτηριστική εἶναι ἡ χρήση τοῦ ρήματος *παρώκησεν* ἀντί τοῦ ρήματος *κατώκησεν*, γιά νά δηλώσει τήν προσωρινή παραμονή τοῦ Ἀδάμ στήν φθορά, καθὼς στούς ἐσχάτους χρόνους ἔμελλε νά λάβει καί πάλι τήν ἀφθαρσία. Τοῦτο πραγματοποιήθηκε διὰ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ, τὸ ὁποῖο «*τὴν ζωὴν ἐξήνθησεν ἀναμάρτητον ἔχον προσηλωμένον τὸν Κύριον*»· γιά τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ ἔθνη «*ἀφθαρσίαν τρυγῶντες κραυγάζομεν ὁ διὰ Σταυροῦ θάνατον καταργήσας καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσας, δόξα σοι*»²⁰.

Μὲ τὸ προπατορικό ἀμάρτημα ὁ ἄνθρωπος ἀνέκοψε τὴν πορεία πρὸς τὴν τελείωση, ἀπώλεσε τὴν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ νά γίνει θεὸς κατὰ χάριν, νά ὁμοιάσει πρὸς αὐτόν. Ὁ ὑμνωδὸς μὲ τὴν χρήση τοῦ ρήματος *παρώκησεν* δηλώνει ἀναλυτικότερα ὅτι ἡ ματαιώση τοῦ καθ' ὁμοίωσιν δὲν ἦταν ὀριστική. Ἡ μετοχὴ τοῦ μὴ ὄντος στὸ ὄν, γιά νά ὑφίσταται ὡς ὄν, καὶ ἡ πορεία πρὸς τὴν τελείωση ἀποκαταστάθηκε πλήρως διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεώς του. Δικαιολογημένα, λοιπόν, ὁ ποιητὴς ἐραυζόμενος τοὺς λόγους τοῦ προφήτου Ἀββακούμ²¹ τρέπεται πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ ἄδων: «*Εἰσακήκοα, Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐδόξασά σου τὴν θεότητα*»²².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι γιά τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία τὸ προπατορικό ἀμάρτημα δὲν συνιστᾷ ἀναγκαιότητα γιά τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Χριστοῦ²³. Κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιο «*αὐτὸς γὰρ ἐνανθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεο-*

20. Ἰδιόμελον β', ψαλλόμενον κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως.

21. Ἀβ. 3, 2: «*Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην*».

22. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), εἰρμὸς δ' ὠδῆς.

23. Ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς πτώσεως. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐνανθρώπιση ἀποτελεῖ τὸν ἀρχικό καὶ τελικό σκοπὸ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων. Ὁ Θεὸς παρήγαγε ὅλα τὰ ὄντα μὲ σκοπὸ τὴν ἐνανθρώπιση, ἡ ὁποία εἶχε ἀποφασισθεῖ προαιωνίως ἀπὸ τὴν μεγάλη βουλή τοῦ Θεοῦ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Πρὸς Θαλάσιον 60*, PG 90, 621AB: «*Τοῦτό ἐστὶ τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον. Τοῦτό ἐστὶ τὸ μακάριον, δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν, τέλος Τοῦτό ἐστὶν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεὸς σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φαιμέν, προεπινοούμενον τέλος, οὗ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα. Πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀφορῶν, τὰς τῶν ὄντων ὁ Θεὸς παρήγαγεν οὐσίας. Τοῦ-*

ποιηθῶμεν· καὶ αὐτὸς ἐφανερώσεν ἑαυτὸν διὰ σώματος, ἵνα ἡμεῖς τοῦ ἀοράτου Πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν· καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀφθαρσίαν κληρονομήσωμεν»²⁴. Ἡ θέωση, ἐπομένως, ἡ θεογνωσία καὶ ἡ ἀφθαρσία ἀποτελοῦν συλλήβδην τὴν ἀρχικὴ αἰτία καὶ τὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Ἀντιθέτως, γιὰ τὸν Ἄνσελμο Καντερβουρίας, πατέρα τοῦ Σχολαστικισμοῦ, ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης²⁵. Ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτὸ πού εἶναι δικό του, δηλαδή τὴν ὀφειλόμενη πρὸς αὐτὸν τιμὴ, καὶ ἔτσι «ἀτιμάζει» τὸν Θεό²⁶. ἐπιπλέον, διαταράσσει τὴν τάξη καὶ τὸ κάλλος τοῦ σύμπαντος²⁷. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξοφλήσει ὁ ἄνθρωπος αὐτὴν τὴν ὀφειλή. Ὅμως ἡ

το κυρίως ἐστὶ τὸ τῆς προνοίας καὶ τῶν προνοουμένων, πέρας· καθ' ὃ εἰς τὸν Θεόν, ἡ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις. Τοῦτό ἐστὶ τὸ πάντας περιγράφον τοὺς αἰῶνας, καὶ τὴν ὑπεράπειρον καὶ ἀπειράκις ἀπείρως προϋπάρχουσαν τῶν αἰῶνων μεγάλην τοῦ Θεοῦ βουλήν ἐκφαίνων μυστήριον· ἧς γέγονεν ἄγγελος αὐτὸς ὁ κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ αὐτὸν εἰ θέμις εἰπεῖν, τὸν ἐνδόξατον πυθμένα τῆς Πατρικῆς ἀγαθότητος φανερὸν καταστήσας, καὶ τὸ τέλος ἐν αὐτῷ δείξας, δι' ὃ τὴν πρὸς τὸ εἶναι σαφῶς ἀρχὴν ἔλαβον τὰ πεποιημένα. Διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν, ἦγον τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, πάντες οἱ αἰῶνες, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰῶσιν, ἐν Χριστῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος εἰλήφασιν». Στοιχιζόμενος στὴν θεολογικὴ γραμμὴ τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὁ δογματολόγος Νίκος Ματσούκας εὐστοχα παρατηρεῖ ὅτι «ἡ ἐνανθρώπιση εἶναι ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα. Εἶναι ἡ πλήρωση τῆς πορείας τῆς θείας οἰκονομίας». ΝΙΚΟΥ Α. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 204. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξιωματικὴ ἐπισημάνει εἶναι καὶ ἡ θέση τοῦ καθηγητοῦ Β. Ψευτογκά, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ πώση, ἡ ὁποία καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπισημαίνεται ἀπὸ τοὺς πατέρες καὶ τὰ συμβολικὰ κείμενα ὡς αἰτία γιὰ τὴν ἐνανθρώπιση, τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι αὐτὴ καθ'αυτὴ ἡ πώση». ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΨΕΥΤΟΓΚΑ, *Τὸ κίνητρο τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα*, ἐν: *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Παμβασιλέως Χριστοῦ*, ἐκδ. Τεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 657.

24. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτοῦ*, SC 199, 54. 3. 1-5.

25. ANSELMI, CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, *Cur Deus Homo*, PL 158, 404AB: «*nec hoc esse valet, nisi fiat praedicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo; necesse est ut eam faciat Deus homo*».

26. ANSELMI, ὅπ.π., PL 158, 376C: «*Hunc honorem debitum qui Deo non reddit, aufert Deo quod suum est, et Deum exhonorat; et hoc est peccare*».

27. ANSELMI, ὅπ.π., PL 158, 380BC: «*Cum vero non vult quod debet, Deum, quantum ad illam pertinet inhonorat; quoniam non subdit se sponte illius dispositioni, et universitatis ordinem et pulchritudinem, quantum in se est, perturbat, licet potestatem aut dignitatem Dei nullatcuus laedat aut decoloret*».

ὀφειλή αὐτὴ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐξοφλήσει, παρὰ μόνο ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀνάγκης προσλαμβάνει τὸν ἄνθρωπο *in unitatem personae*. Συνεπῶς, ἐκεῖνος ποὺ ὡς ἐκ φύσεως ὀφείλει νὰ πληρώσει, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, ὑπάρχει σὲ πρόσωπο ποὺ δύναται νὰ τὸ πράξει²⁸. Τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος τιμωρούμενος μὲ σταυρικὸ θάνατο ἐξοφλεῖ τὴν ὀφειλὴ πρὸς τὸν Θεὸ ἱκανοποιώντας τὴν θεία δικαιοσύνη²⁹. Μὲ τὴν ἀπόδοση ἱκανοποιήσεως ὁ Χριστὸς λαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ἀμοιβὴ γιὰ τὸν θάνατό του, τὴν *ἀξιομοσθία* του, στὴν ὁποία μετέχει ὁ πιστὸς καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς ὀφειλῆς πρὸς τὸν Θεό³⁰. Ἔτσι ἀποδίδεται στὸν Θεὸ ἡ ἀφαιρεθεῖσα τιμὴ, ἀποκαθίσταται ἡ τάξις καὶ τὸ κάλλος τῆς δημιουργίας, ἐξιλεώνεται ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ἐπιτυγχάνεται τελικῶς ἡ συμφιλίωση ὄχι τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ στὴν οὐσία τοῦ ἱκανοποιηθέντος Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο³¹ κατὰ τὸ δικαιοκὸ πνεῦμα τοῦ Σχολαστικισμοῦ.

28. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 425BC: «*quod debitum tantum erat, ut illud cum non deberat solvere, nisi homo; non posset, nisi Deus: ita ut idem esset homo qui et Deus. Unde necesse erat ut Deus assumeret hominem in unitatem personae: quatenus qui in natura solvere debebat, et non poterat; in persona esset, quae posset*».

29. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 412AB: «*Nihil autem asperius aut difficilius potest homo ad honorem Dei sponte et non ex debito pati, quam mortem: et nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quam cum se morti tradit ad honorem illius...Talem ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet, ut mori possit, si velit*».

30. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 429AB: «*Quibus convenientius fructum et retributionem suae mortis attribueret, quam illis, propter quos salvandos (sicut ratio veritatis nos docuit) hominem se fecit, et quibus (ut diximus) moriendo exemplum moriendi propter justitiam dedit: frustra quippe imitatores ejus erunt, si meriti ejus participes non erunt? Aut quos justius faciet haeredes debiti, quo ipse non eget, et exundantiae suae plenitudinis, quam parentes suos et fratres, quos aspicit tot et tantis debitis obligatos egestate tabescere in profundo miseriarum; ut eis dimittatur quod pro peccatis debent, et detur quo propter peccata carent?»*.

31. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξιοσημειώμενη εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ περὶ τῆς συμφιλίωσης· ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «*Πουθενὰ στὴν Ἁγία γραφὴ δὲν λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς συμφιλίωσε τὸν Θεὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὅτι συμφιλίωσε (κατήλλαξε) στὸν ἐναντὶ Του τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶχε χωρισθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπανεέλθῃ στὴν κοινωνία μαζί Του. Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, τὰ Πάθη, τὸν Σταυρὸ καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ*». ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ (ΜΗΤΡ.), *Οἱ Δεσποτικὲς ἑορτές*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεσίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), Λεβάνεια 1998, σ. 226. Τὸ αὐτὸ νόημα ἐκφράζει καὶ ὁ ποιητὴς στὸ παρακάτω τροπάριο: «*Ἦψωσας ἡμᾶς πεισόντας εἰς θάνατον τῇ Ἀναστάσει σου· ἔλυσας τὸν θάνατον καὶ τῷ Πατρὶ σου ἡμᾶς κατήλλαξας, ὑπέρο ἡμῶν τὸ Αἷμά σου καταβαλλόμενος, Εὐεργέτα· ὅθεν σε δοξάζομεν ὡς Θεὸν λυτρωτὴν, παντοδύναμον*». Κανὼν α΄ Τριωδίου (Ἰωσήφ), τῇ Παρασκευῇ πρωτὴ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ θ', τροπ. γ'.

“Όλα τὰ παραπάνω ἀποτελοῦν γιὰ τὸν Ἄνσελμο καὶ τοὺς μετέπειτα σχολαστικούς θεολόγους τὴν πραγμάτωση τῆς σωτηρίας. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν σχολαστικὴ σκέψη δὲν μπόρεσαν νὰ ξεφύγουν καὶ προτεστάντες θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὶς ριζοσπαστικὲς τάσεις καὶ τὴν ὀξεία ἀντίθεση τῆς Μεταρρύθμισης πρὸς τὴν παράδοση τοῦ Σχολαστικισμοῦ, υἱοθέτησαν μετὰ τὸν Λούθηρο τὴν ἀντίληψη ὅτι σωτηρία εἶναι ἡ δικαίωση μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἱκανοποίησης τῆς θείας δικαιοσύνης³².

Γιὰ τὴν σχολαστικὴ θεολογία τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα προσλαμβάνει κληρονομικὸ χαρακτήρα. Ἐνεκα τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας ἡ ἁμαρτία ἐκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους³³. Ὡς ἐκ τούτου ὁλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει διαφθαρεῖ καὶ σὰν νὰ ζυμώθηκε ὅλη μὲ τὴν ἁμαρτία³⁴. Δίκαια, λοιπόν, ὁ σατανᾶς ἔγινε τὸ τιμωρὸ ὄργανο ὄχι μονάχα τῶν ἐνόχων πρωτοπλάστων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνόχων ἀπογόνων τους³⁵, οἱ ὁποῖοι φέρουν κληρονομικὰ τὴν ἐνοχὴ καὶ ἀναγκαστικὰ ὀφείλουν νὰ παράσχουν «*ἱκανοποίηση*» στὸν Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ τὸν προσβάλλουν καὶ ἀφαιροῦν τὴν τιμὴ του.

Στὴν Ὁρθόδοξη πατερικὴ θεολογία πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος γιὰ κληρονομικὴ ἐνοχὴ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ, παρὰ μόνο γιὰ κληρονόμηση τῆς ἀρρώστιας, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου³⁶. Τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα καὶ γενικὰ ἡ ἁμαρτία ἐκλαμβάνεται ὡς ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως³⁷ καὶ ὄχι ὡς διασάλευση μιᾶς δικαιοκῆς τάξεως³⁸, ποὺ προκαλεῖ τὴν θεία ὀργὴ καὶ τιμωρία. Ὁ ὕμνογράφος ἀκολουθώντας τὴν πατερικὴ γραμμὴ, ὅταν ἀναφέρεται στὸ

32. Βλ. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Ὁ Προτεστантиσμός*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 55-56.

33. ANSELMI, *ὄπ.π.*, PL 158, 405B: «*Ergo sicut Adam et Eva peccatum in omnes homines propagatum est*».

34. ANSELMI, *ὄπ.π.*, PL 158, 396A: «*per victum tota humana natura corrupta et quasi fermentata est peccato*».

35. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ Β'*, σ. 204.

36. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ Β'*, σ. 296.

37. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολήν*, 3, 187, 1-8 (Pusey): «*νενόσκειν οὖν ἡ φύσις τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνώς, τουτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὐχ ὡς τῷ Ἀδάμ συμπαραβεβηκότες, οὐ γὰρ ἦσαν πόποτε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ὄντες τῆς ὑπὸ νόμον πεσοῦσης τὸν τῆς ἁμαρτίας. ὡσπερ τοῖνυν ἠρῶώστησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Ἀδάμ διὰ τῆς παρακοῆς τὴν φθορὰν εἰσέδου τε οὕτως αὐτὴν τὰ πάθη, οὕτως ἀπήλλακται πάλιν ἐν Χριστῷ*».

38. Σχετικὰ μὲ τὴν δικαιοκῆ ἀντίληψη περὶ τῆς πτώσεως βλ. ΙΩ. ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, *Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 119-120.

ἀμάρτημα τῶν προπατόρων καὶ τὶς συνέπειές του στοῦ ἀνθρώπινο γένος, δηλώνει μὲ ἐνάργεια ὅτι ὁ Ἄδὰμ μὲ τὴν πώση του «ὄλω τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν»³⁹. Φυσικά, ἡ νόσος χρήζει ἰατρείας, τὴν ὁποία ὁμως μόνο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ παρέχει. Γνωρίζοντας ὁ ποιητὴς τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἱκετεύει καὶ βοᾷ πρὸς τὸν Χριστό: «*Ρομφαία πληγέντα με τοῦ δυσμενοῦς ἰάτρευσον Αἵματί σου, Λόγε, καὶ τῇ λόγῃ ἁμαρτιῶν μου τάχος διάρῳξον, Σῶτερ, τὸ χειρόγραφον, βοῶ, βίβλω καταγράφων με σωζομένων ὡς εὐσπλαχνος*»⁴⁰. Γιὰ τὴν ἴαση τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπλήγη ἀπὸ τὴν ρομφαία τοῦ δυσμενοῦς ἐχθροῦ, τοῦ διαβόλου, ὁ Κύριος χορηγεῖ ὡς φάρμακο τὸ αἷμα του καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν λόγῃ τοῦ Σταυροῦ του, γιὰ νὰ σχίσει τὸ χειρόγραφο τῶν ἁμαρτιῶν, πού ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς τὸν καθιστᾷ ὑγιῆ καὶ τὸν καταγράφει στὴν βίβλο τῶν σωζομένων.

Παράλληλα πρὸς τὴν ἔννοια τῆς νόσου χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν ἔννοια τοῦ τραύματος, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ θεραπευθεῖ. Ὁ ὑμνωδός, διαπιστώνοντας τὴν κατάσταση τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπευθύνεται παρακλητικὰ πρὸς τὸν Σωτῆρα λέγοντας: «*Συμποδισθεῖς ταῖς προσβολαῖς τοῦ ὄφους, τραῦμα ἐξαισίον διαπαντός κείμαι, Σῶτερ· ὁ τὴν ἔκπτωσιν τῶν πρωτοπλάστων πάθει σου, τοῦ Σταυροῦ, ἀνορθώσας, ἀνόρθωσον καὶ ὁδήγησον σοῦ πρὸς θελημάτων ἐκπλήρωσιν*»⁴¹. Χαρακτηρίζει μεταφορικὰ τὸν ἑαυτοῦ του ὡς τραῦμα ἐξαισίον. Αὐτὴ ἡ μεταφορικῆς σημασίας φράση *τραῦμα ἐξαισίον*, ἀντὶ τῆς κατὰ κυριολεξία *ἐξαισίως τραυματισθείς*, ἀποδίδει μὲ τὸν πιὸ παραστατικὸ τρόπο τὴν τραγικότητα τοῦ μεταπτώτικου ἀνθρώπου. Ἡ μετοχὴ δὲ *συμποδισθεῖς* ἀποκαλύπτει τὸν ρόλο τοῦ σατανᾶ κατὰ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία. Ὁ σατανᾶς δὲν εἶναι τὸ τιμωρὸ ὄργανο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν παράβαση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι αὐτὸς πού στήνει παγίδες καὶ περιπλέκει σὰν σὲ δίχτυ τὸν ἀνθρώπο, γιὰ νὰ ἀνακόψει τὴν πορεία του πρὸς τὴν τελείωση. Γι' αὐτόν, λοιπόν, τὸν λόγο ἐμεῖς οἱ πιστοί, καθὼς διατρέχουμε τὸν κίνδυνο νὰ πιαστοῦμε στὰ δίχτυα τοῦ ἐχθροῦ, προσφεύγουμε στὴν δύναμη τοῦ Σταυροῦ καὶ διὰ στόματος τοῦ θείου ἀσματογράφου ἀνυμνοῦμε καὶ παρακαλοῦμε ἄδοντας: «*Ἕμνολογοῦμέν σε, Σταυρέ, καὶ προσπτυσσόμεθα πίστει ἐξαιτούμενοι τὴν σὴν δυναστείαν· ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐχθροῦ*

39. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. α'.

40. Κανὼν τοῦ Σταυροῦ (Θεοφάνους), τῆ Τετάρτῃ πρωὶ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ ε', τροπ. γ'.

41. Κανὼν α' Τριωδίου (Ἰωσήφ), τῆ Δευτέρῃ πρωὶ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ α', τροπ. γ'.

παγίδων και κυβέρνησον πρὸς ὄρμον ἡμᾶς πάντας τῆς σωτηρίας ὑμνοῦντάς σε»⁴².

Αὐτὴν τὴν παγίδα ἔστησε ὁ διάβολος καὶ κυρίευσεν τοὺς πρωτοπλάστους δελεάζοντάς τους θεότητος ἐλπίδι⁴³. Τὴν ἐξουσία του ὅμως καταλύει ὀλοσχερῶς ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος τανυθέντος ἐν ξύλῳ⁴⁴ τὸν δελεάζει μὲ τὸ δόλωμα τῆς σαρκός του. Τοῦτο καταπίνει ὁ διάβολος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ πιάνεται στὸ ἀγκίστρι τῆς θεότητος· καὶ ἀφοῦ γεύεται ἀναμάρτητο καὶ ζωοποιὸ σῶμα, καταστρέφεται καὶ ἀποδίδει ὅλους ἐκείνους πού παλαιότερα εἶχε καταπιεῖ⁴⁵. Ἔτσι, αὐτοὺς πού «κατέπιε πόθῳ ὁ Ἄδης, ἀπήμεσε τρόμῳ»⁴⁶. Ἐχοντας κατὰ νοῦν ὁ μελωδὸς αὐτὴν τὴν ἤττα τοῦ διαβόλου ἀναφωνεῖ πρὸς τὸν τίμιον Σταυρό: «Ὡ τρισμακάριστον ξύλον! ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος· δι' οὗ πέπτωκεν ὁ ξύλῳ ἀπατήσας τῷ ἐν σοὶ δελεασθεὶς Θεῷ, τῷ προσπαγέντῳ σαρκί, τῷ παρέχοντι τὴν εἰρήνην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν»⁴⁷. Ἔτσι ὁ Σταυρός, τὸ θνητότητος ὄργανον, γίνεται ζωῆς ἐργαστήριον⁴⁸· καθίσταται πηγὴ ἀθανασίας καὶ ἀπολύτρωσις παντὸς τοῦ κόσμου⁴⁹, καθὼς ἡ ζωὴ εἰσβάλλει στὸν θάνατο καὶ τὸν ἐξαφανίζει.

Στὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως ἀναφέρεται ὅτι διὰ ξύλου ἔπεσε ὁ Ἄδὰμ καὶ ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, διακόπτοντας ἔτσι τὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεό⁵⁰. Ἐπρεπε, λοιπόν, μὲ ἓνα ἄλλο ξύλο νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ κοινωνία μὲ τὸν Θεό καὶ νὰ ἐπανέλθει ὁ ἄνθρωπος στὸν παράδεισο τῆς τρυφῆς, βιώνοντας καὶ πάλι τὴν ἀρχαία μακαριότητα. Τοῦτο συνέβη μὲ τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ «ἐν ᾧ Χριστός, ὁ Βασιλεὺς

42. Κανὼν τοῦ Σταυροῦ (Ἰωσήφ), ἐν τῷ Ὁρθρῳ τῆς 1^{ης} Αὐγούστου, ὠδὴ γ', τροπ. γ'.

43. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΙΖ'*, *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, PG 36, 349AB: «Ἐπειδὴ γὰρ ᾤετο ἀήττητος εἶναι τῆς κακίας ὁ σοφιστής, θεότητος ἐλπίδι δελεάσας ἡμᾶς, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται· ἵν, ὡς τῷ Ἄδῳ προσβαλὼν, τῷ Θεῷ περιπέσῃ, καὶ οὕτως ὁ νέος Ἄδῳ τὸν παλαιὸν ἀνασώσῃται καὶ λυθῇ τὸ κατὰ κράτος τῆς σαρκός, σαρκὶ τοῦ θανάτου θανατωθέντος».

44. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ θ', τροπ. α'.

45. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἔκδοσις 3, 27 [PTS 12], 170, 11-14 (*Die Schriften des Joh. II*): «Πρόσεισι τοίνυν ὁ θάνατος καὶ καταπῶν τὸ τοῦ σώματος δέλεαρ τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιπιέρεται, καὶ ἀναμάρτητον καὶ ζωοποιὸν γευσάμενος σώματος διαφθείρεται καὶ πάντας ἀνάγει, οὓς πάλαι κατέπιεν».

46. *Κάθισμα μετὰ τὴν β Στιχολογίαν*, ἐν τῷ Ὁρθρῳ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

47. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), εἰρμὸς ε' ὠδῆς.

48. Κανὼν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (Θεοδώρου), ὠδὴ ζ', τροπ. γ'.

49. Κανὼν προεόρτιος τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Γερμανοῦ), ἐν τῷ Ὁρθρῳ τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου, ὠδὴ στ', τροπ. β'.

50. *Γέν.* 3, 1-7.

τῆς δόξης, ἐκουσίως χειρας ἐκτείνας ὑψωσεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα, οὓς πρὶν ὁ ἐχθρὸς δι' ἡδονῆς συλήσας ἐξορίστους Θεοῦ πεποίηκε»⁵¹.

Ἐνῶ τὸ πρῶτο ξύλο ὑπῆρξε θανατηφόρο, τὸ δεύτερο ξύλο, ὁ Σταυρὸς, ὑπῆρξε γιὰ τοὺς ἀποίκους τοῦ ἐν Ἐδέμ παραδείσου ζωηφόρο καὶ πρόξενο τῆς ἐκ δευτέρου ἐνοικήσεώς τους σὲ αὐτόν. Τὴν δὲ θύρα τοῦ παραδείσου ἀνοίξε γιὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐᾶ ὁ εὐγνώμων ληστής, ὁ ὁποῖος λέγοντας τὸ «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου»⁵², κατέστη ὁ πρῶτος κάτοικος τοῦ παραδείσου. Ταῦτα ἐννοῶν ὁ μελωδὸς, ποιητικῶ τῷ τρόπῳ, σημειώνει: «Θανατηφόρον τὸ ξύλον, ὁ Σταυρὸς ζωηφόρος τοῖς τῆς Ἐδέμ ἀποίκους ἐδείχθη, Χριστέ, ἐνοικον αὐτίς διὰ κακούργου τὸν Ἀδὰμ ἐργασάμενος»⁵³. Τὴν εἴσοδο τοῦ ληστοῦ στὸν παράδεισο οὐδόλως ἐμπόδισε ἡ στρεφόμενη φλογίνη ρομφαία πού τὸν ἐφύλαττε, διότι ἡ ρομφαία αὐτὴ «ἠδέσθη τὸ αἰοιδιμον ξύλον· τὸ δὲ φρικτὸν Χερουβὶμ εἶξε τῷ παγέντι Χριστῷ»⁵⁴.

Διὰ τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ καταπατήθηκε ὁ διάβολος καὶ καταργήθηκε ὁ θάνατος. Ὁ Ἀδὰμ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὴν κυριαρχία τους καὶ ἀπέκτησε κοινωνία μὲ τὸν Θεό. Καὶ ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἐλευθέρωσε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν διάβολο καὶ τὸν θάνατο, χάρισε σὲ κάθε ἄνθρωπο τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερβῇ τὸν θάνατο καὶ νὰ ζήσει αἰώνια, νὰ στολισθεῖ μὲ τὸ ἀρχαῖο κάλλος καὶ νὰ καταστῇ οὐρανοπολίτης. Δικαιολογημένα, λοιπόν, ὁ θεῖος ἀσματογράφος ἐρμηνεύοντας τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας πού πηγάζει ἀπὸ τὸν Σταυρό, χρησιμοποιεῖ ὡς ἀντικείμενο τῶν ρημάτων τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ α' προσώπου στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ· λέγει χαρακτηριστικά: «ἐν αὐτῷ (τῷ Σταυρῷ) κτείνας γὰρ τὸν ἡμᾶς κτείναντα, νεκρωθέντας ἀνεζώωσε καὶ κατεκάλλυνε καὶ εἰς οὐρανούς πολιτεύεσθαι ἤξιωσεν ὡς εὐσπλαχνος δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος»⁵⁵. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χριστὸς κάλεσε κάθε ἄνθρωπο πρὸς σωτηρία, ἔρχεται σὲ ὀξεία ἀντίθεση μὲ τὴν θεωρία περὶ τοῦ ἀπολύτου διπλοῦ προορισμοῦ πού ἀνέπτυξε συστηματικὰ ἡ προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση. Σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλία αὐτὴ ὁ Θεὸς δὲν δημιουργεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ ἴσοις ὅροις· ἄλλους τοὺς προορίζει

51. Ἰδιόμελον α', ψαλλόμενον κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως.

52. Λκ. 23, 42.

53. Κανὼν τοῦ Σταυροῦ (Ἰωάννου), ἐν τῷ Ὁρθρω τῆς 7^{ης} Μαΐου, ὠδὴ ε', τροπ. α'.

54. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ε', τροπ. α'.

55. Στιχηρὸν ἰδιόμελον α' τῶν ἑσπερίων ἐν τῷ Μ. Ἐσπερινῷ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

για την αιώνιο ζωή και άλλους για την αιώνιο καταδίκη⁵⁶. Γι' αυτό και η σταυρική θυσία του Χριστού δεν έγινε για όλους, αφού όλοι δεν είναι προορισμένοι για την σωτηρία⁵⁷.

Ἐπιπλέον, με τὸν Σταυρό του ὁ Κύριος προσκαλεῖ ὁλόκληρο τὸν κόσμο γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ: «ἐν τούτῳ χεῖρας ἀπλώσας τὸν κόσμον ὅλον εἵλκυσας πρὸς σὴν, Χριστέ, ἐπίγνωσιν»⁵⁸. Θεμέλιο τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ θέωση, «ἡ πρὸς Θεὸν ὡς ἐφικτὸν ἀφομοιώσιν τε καὶ ἔνωσιν»⁵⁹, τὴν ὁποία βιώνουν οἱ θεοῦμενοι ἄνθρωποι. Βεβαίως, γιὰ νὰ φθάσουν στὴν θέωση, περνοῦν σταδιακὰ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς καθάρσεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ. Καὶ στὰ τρία αὐτὰ στάδια τῆς πνευματικῆς τελειώσεως τῶν ἀνθρώπων θεομὸς παραστάτης καὶ ἀρωγὸς ὑπάρχει ὁ τίμιος Σταυρὸς. Κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο, ὅπου οἱ πιστοὶ ἀγωνίζονται νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ πάθη, ὁ Σταυρὸς εἶναι αὐτὸς πού «κοιμίζει παθήματα καὶ παύει νοσήματα καὶ παντοίων ἀλγεινῶν ἀπαλλάττει τοὺς κάμνοντας»⁶⁰. Στὸ δεύτερο στάδιο, κατὰ τὸ ὁποῖο φωτίζεται ὁ νοῦς τους, οἱ ἄνθρωποι προσερχόμενοι στὸν Σταυρὸ, τὸν προσκυνοῦν «φωτισμὸν καρδίας καὶ ψυχῆς ἀπαρνούμενοι»⁶¹. Στὸ τρίτο, τέλος, στάδιο «οἱ τὴν ἔλλαμψιν τῆς αὐτοῦ (τοῦ Σταυροῦ) ἐνεργείας δεξάμενοι πρὸς ἄδυτον ὁδηγοῦνται φέγγος»⁶². βλέπουν τὴν φωτεινὴ δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ με τὴν χάρι καὶ δύναμη τοῦ Σταυροῦ ἐπιτυγχάνουν τὴν μυστικὴ ἔνωσή τους με τὸν Θεό, δηλαδὴ τὴν θέωση.

Οἱ πιστοί, καθὼς προσκυνοῦν τὸν ζωοποιὸ Σταυρὸ, τὸν ἀσπάζονται με φόβο καὶ χαρὰ: «φόβῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἀνάξιτοι ὄντες· χαρᾷ δὲ διὰ τὴν σωτηρίαν, ἣν παρέχει τῷ κόσμῳ ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγεῖς Χριστὸς ὁ Κύριος, ὁ ἔχων

56. Βλ. IOANNIS CALVINI, *Institutio Christiane religionis* (Genev 1559) III, 21, 5: «*Praedestinationem vocamus aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, qui de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita aeterna, aliis damnatio aeterna praeordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam, vel ad mortem praedestinatum dicimus.*»

57. Βλ. WA (*D. Martin Luthers Werke*) 56/385, 28-31: «*Non enim absolute pro omnibus mortuus est Christus, quia dicit: "Hic est sanguis, qui effundetur pro Vobis" et "pro multis" - Non ait: pro omnibus - "in remissionem peccatorum"*».

58. Ἔτερον Ἐξαποστειλάριον τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

59. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* 1, 3, *PTS* 36, 66. 12-13. Πιὸ ἀναλυτικὰ γιὰ τὸ θέμα τῆς θεώσεως βλ. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ, *Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, διδακτορικὴ διατριβὴ (ἐκδ.), Θεσσαλονίκη 1963.

60. Στιχηρὸν προσόμοιον α' τῶν ἑσπερίων ἐν τῷ Ἐσπερινῷ τῆς Προόδου τοῦ Σταυροῦ.

61. Κανὼν τῆς Προόδου τοῦ Σταυροῦ (Ἰωσήφ), ὠδὴ στ', τροπ. γ'.

62. Μεσώδιον Κάθισμα τοῦ Ὁρθρου τῆς 7^{ης} Μαΐου.

τὸ μέγα ἔλεος»⁶³. Ἡ χαρὰ αὐτὴ ποὺ νιώθουν οἱ χριστιανοὶ εἶναι διηνεκῆς, διότι ἡ σωτηρία ἐνεργεῖται ἀκατάπαυστα μέσα στὴν Ἐκκλησία μὲ τὰ μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὰ δηλωθέντα μὲ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ποὺ πήγασαν ἀπὸ τὴν λογχευθεῖσα πλευρὰ τοῦ σταυρωθέντος Λόγου καὶ ἐνήργησαν δύο μεγάλα καὶ σωτήρια ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ μελωδὸς στοῦ παρακάτω τροπάριου: «Πλευρᾶς ἀχράντου λόγῃ τρωθείσης, ὕδωρ σὺν αἵματι ἐξεβλήθη ἐγκαινίζον διαθήκην καὶ ῥυπτικὸν ἁμαρτίας· τῶν πιστῶν γὰρ Σταυρὸς καύχημα καὶ βασιλέων κράτος καὶ στερέωμα»⁶⁴. Τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ποὺ ἀνέβλυσαν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Χριστοῦ, πρῶτον ἐκύρωσαν ὡς γνήσια τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὴν ὁποία συνῆψε ὁ Κύριος μὲ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ δευτέρου ἐγέναν ρυπτικά, καθαρτικὰ δηλαδὴ τῆς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ τὸ αἷμα καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ καθαίρουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ ὄχι ἡ μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὶς ἀξιομισθίες τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων παρέχονται οἱ λεγόμενες λυσίποινες ἀφέσεις τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ⁶⁵. Τοῦτο, πάλι, τὸ αἷμα καὶ τοῦτο τὸ ὕδωρ συνεχίζουν νὰ ἐνεργοῦν μέσα στὴν Ἐκκλησία διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας ὄχι μόνο ὡς ρυπτικὰ ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ὡς παρεκτικὰ ζωῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία σὰν ἄλλη νύμφη περιβάλλεται καὶ τὰ δύο ὡς στολίδια ποὺ τὴν στολίζουν λαμπρῶς, κατὰ τὸν ὑμνωδὸ τὸν λέγοντα: «Ὑδατι θεουργῶ καὶ αἵματί σου, Λόγε, λαμπρῶς ἡ Ἐκκλησία στολίζεται ὡς νύμφη, Σταυροῦ τὴν δόξαν μέλπουσα»⁶⁶. Βεβαίως, ἡ θέση αὐτὴ τῆς Ὁρθόδοξου θεολογίας ἔρχεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ βασικὲς ἀρχές τοῦ Προτεσταντισμοῦ.

Σύμφωνα μὲ τὴν Προτεσταντικὴ θεολογία τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας πραγματώνεται μόνο μὲ τὴν πίστη (*sola fide*)⁶⁷ καὶ μόνο μὲ τὴν χάρη (*sola gratia*)⁶⁸, οἱ ὁποῖες συνδέονται ἄρρηκτα μεταξύ τους, καθὼς μὲ τὴν πίστη ἐνοικεῖ στὸν πι-

63. Δοξαστικὸν τῶν αἰῶνων τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

64. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ γ', τροπ. β'.

65. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Ἰκανοποιήσις*, ΘΗΕ 6, 858.

66. Στιχηρὸν προσόμοιον γ', *Εἰς τὸν Στίχον*, ἐν τῷ Ὁρθοῦ τῆς 17^{ης} Σεπτεμβρίου.

67. WA 39I/ 46, 25: «*Haec est fides, quae sola nos iustificat sine lege et operibus, per misericordiam Dei, in Christo exhibitam*».

68. WA 56/15-19: «*Immo nec opera precedentia nec sequentia iustificant, quanto minus opera legis! Precedentia quidem, quia preparant ad iustitiam; Sequentia vero, quia requirunt iam factam iustificationem. Non enim iusta operando iusti efficitur, sed iusti essendo iusta operamur. Ergo sola gratia iustificat*».

στό ό Χριστός και έκχέει σ' αυτόν τήν χάρη του⁶⁹. 'Επιπλέον στόν Προτεσταντισμό ή σωτηρία μεταβάλλεται σέ άτομική υπόθεση, καθώς ενεργείται κατά τρόπο αυτόνομο, άτομοκεντρικό και έκτός του σώματος τής 'Εκκλησίας. Χαρακτηριστική είναι ή άποψη του Καλβίνου, κατά τήν όποία οι πιστοί διακελεύονται νά διαπιστώνουν με τόν νοϋ τους ό καθένας ότι έχουν άποκτήσει με τό έλεος του Θεού Πατρός και τήν ενεργεια του 'Αγίου Πνεύματος όλα εκείνα που όδηγοϋν *in Christi participationem*, δηλαδή τήν πίστη, τήν χάρη, τους καρπούς του 'Αγίου Πνεύματος⁷⁰, ώστε στην συνέχεια νά μπορούν νά θεωροϋνται μέλη του σώματος τής 'Εκκλησίας. Τοϋτο σημαίνει ότι πρώτα συντελείται τό έργο τής σωτηρίας άτομικά και έπειτα συγκροτείται ή 'Εκκλησία ως κοινότητα και σώμα πιστών.

'Αναφερόμενοι στόν σταυρικό θάνατο του Κυρίου δέν κάνουμε λόγο μόνο για τήν ανάρτησή του στό ξύλο του Σταυρου, αλλά και για τά άλλα Πάθη τά σχετιζόμενα με τήν σταύρωσή του, δηλαδή τους έμπυτισμούς, τά ραπίσματα, τά κολαφίσματα, τις ύβρεις, τους γέλωτες, τήν πορφυρά χλαμύδα, τόν άκάνθινο στέφανο, τόν κάλαμο, τόν σπόγγο, τό όξος, τους ήλους και τήν λόγχη. "Όλα αυτά τά κοσμοσωτήρια πάνσεπτα πάθη⁷¹ μαρτυροϋν τήν μεγάλη εύσπλαχνία του Θεού, που υπέφερε τά πάντα για τήν σωτηρία του ανθρώπου. Αυτήν τήν αλήθεια εκφράζει ό ποιητής έμμελως στόν ύμνο που ακολουθεί: «*Σταυρω ήρωθεις δι' έμέ, Σωτήρ μου υπεράγαθε, έρδραπίσθης και ύβρίσθης, λυτρωτά, και όξος έποτίσθης και λόγχη έκεντήθης και πάντα φέρεις, αναμάρτητε*»⁷².

Τό μυστήριο του Σταυρου είναι τό μυστήριο τής υπέρτατης αγάπης του Θεου προς τόν άνθρωπο. Τοϋτο τό φανέρωσε ό ίδιος ό Χριστός λέγοντας: «*ούτω γάρ ήγάπησεν ό Θεός τόν κόσμον, ώστε τόν υιόν αυτού τόν μονογενή έδωκεν, ίνα πās ό πιστεύων εις αυτόν μη άπόληται, αλλά' έχη ζωήν αιώνιον*»⁷³. Από αγάπη και μόνο ό Θεός έγινε άνθρωπος και υπέστη τά Πάθη και τόν Σταυρό, και

69. WA 2/502, 12-14: «*Tum vivit iustus non ipse, sed Christus in eo, quia per fidem Christus inhabitat et influit gratiam, per quam fit, ut homo non suo sed Christi spiritu regatur*».

70. IOANNIS CALVINI, όπ.π., IV, 1, 3: «*quando hic non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solium non nostrum) sed certo statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clemetia per Spiritus Sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantae gratiae nos esse consortes*».

71. 'Εξαποστειλάριον Θεοτοκίον έν τῷ 'Ορθρω τής Κυριακής τής Σταυροπροσκυνησεως.

72. Στιχηρόν προσόμοιον γ' των άποστίχων έν τῷ 'Εσπερινῷ τής 16^{ης} Σεπτεμβρίου.

73. 'Ιω. 3, 16.

ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς θείας δικαιοσύνης, ὅπως διδάσκει ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὑμνωδὸς τονίζει ἐμφαντικώτατα: «*Δι' ἀγάπην, Οἰκίριμον, τῆς σῆς εἰκόνας, ἐπὶ Σταυροῦ σου ἔστης*»⁷⁴.

Στὸ μυστήριον αὐτὸ τῆς θείας ἀγάπης μετέχει κάθε ἄνθρωπος, ὅταν ζεῖ τὴν μυστηριακὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀγωνίζεται ἀσκητικὰ γιὰ τὴν μέθεξι τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καὶ θεοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, σὲ ἀντίθεση φυσικὰ πρὸς τὴν προτεσταντικὴν θεολογία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς Σταυρώσεως ἀποξενώνοντάς το ἀπὸ τὴν μυστηριακὴν καὶ ἀσκητικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας⁷⁵. Εἶναι ἀδιανόητη γιὰ τὸν Λούθηρον καὶ τοὺς μετέπειτα προτεστάντες θεολόγους μιὰ τέτοιου εἴδους συνεργία τοῦ ἀνθρώπου στὴν σωτηρία· ἀπορρίπτουν κάθε φυσικὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ συμβάλει στὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, ἀφοῦ δέχονται τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα ὡς ἐξαχρειωτικὴ κατάσταση καὶ καταστροφή τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως⁷⁶. Ἀντιθέτως, οἱ πιστοί, οἱ ἐμφορούμενοι ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον πατερικὸ πνεῦμα, μέσα στὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, κατανοοῦν ἀπόλυτα τὸν λόγον τοῦ ποιητοῦ πὺν ἀγωνιζόμενος παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ τὸν καθαρῶσι μὲ τὸ πῦρ τῶν ἐντολῶν του καί, ἀφοῦ τὸν περιβάλλει μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Σταυροῦ, νὰ τὸν ἀξιῶσι νὰ δεῖ καὶ νὰ προσκυνῆσι μὲ πόθον τὰ σωτήρια Παθήματα: «*Πυρὶ με καθάρισον τῶν ἐντολῶν σου, φιλόανθρωπε, καὶ σοῦ τὰ σωτήρια δίδου Παθήματα νῦν θεάσασθαι καὶ πόθῳ προσκυνῆσαι, Σταυρῷ τειχιζόμενον καὶ συντηρούμενον*»⁷⁷.

Ἡ λυτρωτικὴ ὁμως χάρις τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου δὲν ἀγκαλιάζει μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ περιβάλλει καὶ ὀλόκληρη τὴν κτίση, καθὼς «*ἡ κτίσις πᾶσα ἐκ τῆς φθορᾶς ἠλευθέρωται*»⁷⁸. Σύνπασα ἡ δημιουργία μετέχει τῆς δόξης τοῦ σαρκί σταυρωθέντος Χριστοῦ, ἀφοῦ «*τὸ τοῦ Σταυροῦ ξύλον ὑψούμενον λαμπρύνει τὰ σύμπαντα*»⁷⁹. Εἰδικότερα διὰ τοῦ Ξύλου αὐτοῦ ἀγιάζεται ὅλη ἡ φύσις τῶν ξύλων, δηλαδὴ τῶν δένδρων. «*Ἀπὸ ποῖον;*», ἐρωτᾷ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιο-

74. Κανὼν προεόρτιος τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Γερμανοῦ), ἐν τῷ Ὁρθρω τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου, εἰρμός δ' ὠδῆς.

75. ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ (ΜΗΤΡ.), ὅπ.π., σ. 240.

76. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, Ὁ Προτεσταντισμός, σ. 47.

77. Κανὼν τοῦ Σταυροῦ (Θεοφάνους), τῆ Τετάρτῃ πρωὶ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ α', τροπ. γ'.

78. Δοξαστικὸν τῆς Λιτῆς (Ἀνατολίου) ἐν τῷ Μ. Ἐσπερινῷ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

79. Στιχηρὸν πρόσόμιον β', *Εἰς τὸν Στίχον*, ἐν τῷ Ὁρθρω τῆς 17^{ης} Σεπτεμβρίου.

ρείτης· «ἀπὸ τὸν Δεσπότην Χριστόν», ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος, «ὅς τις ὄχι μόνον ἀπλώθη εἰς τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ ἐφύτευεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Κόσμου ὅλα τὰ εἶδη καὶ γένη τῶν ξύλων»⁸⁰. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος μελωδός, χρησιμοποιώντας τὸ σχῆμα τῆς προσωποποίησης, προστακτικὰ ἀπευθύνεται στὰ ἄλογα ξύλα, σὰν νὰ εἶναι λογικά, καὶ λέγει: «Ἀγαλλέσθω τοῦ δρυμοῦ ξύλα σύμπαντα, ἁγιασθείσης τῆς φύσεως αὐτῶν, ὅφ' οὗ περ ἐξ ἀρχῆς ἐφυτεύθη Χριστοῦ ταυθεντός ἐν ξύλῳ· δι' οὗ νῦν ὑψουμένου προσκυνούμεν αὐτὸν καὶ μεγαλύνομεν»⁸¹.

Στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ δὲν νοεῖται ὡς μεμωμένο καὶ ἀποκομμένο ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς Ἀναστάσεως. Τό «τετέλεσται»⁸² τοῦ Κυρίου πάνω στὸν Σταυρὸ δὲν ἀποτελεῖ τὴν τελευταία λέξη τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας, ἀλλὰ μιὰ πραγματικότητα πάνω στὴν ὁποία προστίθεται μιὰ ἰσχυρότερη πραγματικότητα, αὐτὴ τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸς ὁ λόγος τοῦ ὑμνωδοῦ ποὺ ἀπευθύνει μὲ δοξολογικὸ τόνο στὸν Χριστό: «Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός, Σταυρόν καὶ τὴν Ἀνάστασιν, δι' ὧν ἡμᾶς ἔσωσας, ἀγαθὴ καὶ φιλόανθρωπε»⁸³. Ὁ Σταυρὸς καὶ ἡ Ἀνάστασις εἶναι οἱ δύο πόλοι τῆς σωτηρίας μας, τὰ δύο κέντρα τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πιστοὶ ψάλλομε μὲ ἐνθουσιώδη χαρὰ: «Τὸν Σταυρόν σου προσκυνούμεν, Δέσποτα, καὶ ἁγίαν σου Ἀνάστασιν δοξάζομεν»⁸⁴.

Μὲ τὴν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ὁλοκληρώνεται τὸ ἔργο ποὺ ἄρχισε πάνω στὸν Σταυρὸ, αὐτὸ τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου, τῆς ζωοποίησης καὶ θεώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀναπλάσεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀρμοδίως, ἐπομένως, ὁ ποιητὴς τὴν Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως συνθέτει ἐπινίκιον ὕμνο, ἀναστάσιμον, πανηγυρίζοντας γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ· «Πανηγύρεως ἡμέρα, τῇ Ἐγέρσει Χριστοῦ θάνατος φρουδὸς ὄφθη, ζωῆς ἀνέτειλεν αὐγή· ὁ Ἀδάμ ἐξαναστάς χορεύει χαρᾶ· διὸ ἀλαλάζομεν ἐπινίκιον ἄδοντες»⁸⁵.

Ἐξ ὧσων ἀναφέρθησαν, καθίσταται πλέον σαφὲς ὅτι γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας, βασιζόμενο ἐπὶ ἰσόρροπα στὰ μυστήρια τοῦ

80. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ἑορτοδρόμιον Α'*, σ. 127.

81. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ θ', τροπ. α'.

82. *Ἰω.* 19, 30.

83. Δοξαστικὸν ψαλλόμενον κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως.

84. Ὑμνος ψαλλόμενος κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

85. Κανὼν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (Θεοδώρου), ὠδὴ α', τροπ. α'.

Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, βιώνεται μέσα στὴν Ἐκκλησία ὡς θεραπεία, ἀνάσταση, ζωοποίηση, ἀφθαρσία καὶ κατὰ χάριν θέωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνακαίνιση τοῦ σύμπαντος κόσμου. Αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία τῆς σωτηρίας ἀποδίδει συνοπτικά, κατὰ τρόπο ἀριστουργηματικό, ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς Ὑψώσεως ὑμνεῖ τὸν τίμιον Σταυρὸ ἄδοντας: «Χαίροις ὁ τῶν τυφλῶν ὁδηγός, τῶν ἀσθενούντων ἰατρός, ἡ ἀνάστασις ἀπάντων τῶν τεθνεώτων, ὁ ἀννῶσας ἡμᾶς εἰς φθορὰν πεσόντας, Σταυρὲ τίμιε· δι' οὗ διαλέλυται ἡ φθορὰ καὶ ἐξήνθησεν ἡ ἀφθαρσία καὶ βροτοὶ ἐθεώθημεν καὶ διάβολος παντελῶς καταβέβληται. Σήμερον ἀννυούμενον χερσὶ καθορῶντές σε Ἀρχιερέων ὑψοῦμεν τὸν ὑψωθέντα ἐν μέσῳ σου καὶ σέ προσκνυόμεν ἀρούμενοι πλουσίως τὸ μέγα ἔλεος»⁸⁶.

86. Στιχηρὸν προσόμοιον γ' τῶν ἀποστίχων ἐν τῷ Μ. Ἐσπερινῷ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.